

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

EUROPEAN TERM FORMATION OF MIGRATION POLICY AND ITS SIGNIFICANCE FOR UKRAINE IN THE MINDS OF MILITARY AGGRESSION

Буга Г.С., д.ю.н., доцент,
начальник відділу організації наукової діяльності,
Донецький державний університет внутрішніх справ

Буга В.В. д.ю.н., доцент,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України
Донецький державний університет внутрішніх справ

У статті досліджуються актуальні тенденції та виклики у сфері міграційної політики Європейського Союзу, її взаємозв'язок з Україною в умовах глобалізаційних змін та військової агресії з боку російської федерації. Розглянуто міжнародний досвід створення єдиної міграційної політики, а також правові й інституційні механізми регулювання міграційних процесів, включаючи заходи ЄС щодо захисту прав людини і забезпечення безпеки держав-членів. Особлива увага приділяється Директиві тимчасового захисту для українських громадян, вимушених залишити країну через війну, а також новим підходам ЄС до управління потоками нерегулярних мігрантів і шукачів притулку. Визначено основні проблеми для України у сфері міграційної політики, включаючи гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами, регулювання трудової та гуманітарної міграції, а також впровадження міжнародних норм і практик. На основі аналізу досвіду Європейського Союзу запропоновано рекомендації щодо вдосконалення національної міграційної політики України для посилення безпеки, стимулювання економічного розвитку та інтеграції у європейський соціально-економічний простір. Доведено, що міграційні процеси відіграють значну роль у формуванні сучасного міжнародного середовища, впливаючи на економічну, соціальну та політичну стабільність країн. Європейський Союз слугує прикладом багаторівневої системи управління міграцією, яка органічно поєднує захист прав людини із забезпеченням безпеки своїх держав-членів. Практичний досвід ЄС підкреслює важливість комплексного підходу та скоординованих заходів на наднаціональному рівні для ефективного регулювання міграційних потоків та сприяння сталому розвитку. Для України, особливо в умовах військової агресії та прагнення інтегруватися в європейську спільноту, актуальним є застосування європейських підходів у розробці національної міграційної політики. Включення міжнародних стандартів та норм, адаптація законодавчої бази до практики ЄС, а також раціональне управління трудовою та гуманітарною міграцією набувають статусу ключових елементів державної стратегії. Таким чином, аналіз та впровадження європейського досвіду у сфері міграційної політики стає не лише предметом наукових досліджень, а й важливим державним пріоритетом. Це сприяє зміцненню національної безпеки, стимулює економічний розвиток та відкриває нові перспективи для інтеграції України в європейський соціально-економічний простір.

Ключові слова: міграція, Європейський Союз, політика, міграційна політика, реалізація державної міграційної політики, міграційні процеси.

The article examines current trends and challenges in the field of migration policy of the European Union, its relationship with Ukraine in the context of globalization changes and military aggression by the Russian Federation. The article examines international experience in creating a unified migration policy, as well as legal and institutional mechanisms for regulating migration processes, including EU measures to protect human rights and ensure the security of Member States. Particular attention is paid to the Temporary Protection Directive for Ukrainian citizens forced to leave the country because of the war, as well as new EU approaches to managing the flows of irregular migrants and asylum seekers. The main problems for Ukraine in the field of migration policy are identified, including the harmonization of national legislation with European standards, regulation of labor and humanitarian migration, as well as the implementation of international norms and practices. Based on the analysis of the experience of the European Union, recommendations are proposed for improving the national migration policy of Ukraine to strengthen security, stimulate economic development and integration into the European socio-economic space. It has been proven that migration processes play a significant role in shaping the modern international environment, affecting the economic, social and political stability of countries. The European Union serves as an example of a multi-level migration management system that organically combines the protection of human rights with ensuring the security of its member states. The practical experience of the EU emphasizes the importance of an integrated approach and coordinated measures at the supranational level for the effective regulation of migration flows and the promotion of sustainable development. For Ukraine, especially in the context of military aggression and the desire to integrate into the European community, the application of European approaches in the development of national migration policy is relevant. The inclusion of international standards and norms, adaptation of the legislative framework to EU practices, as well as rational management of labor and humanitarian migration are acquiring the status of key elements of the state strategy. Thus, the analysis and implementation of European experience in the field of migration policy is becoming not only a subject of scientific research, but also an important state priority. This helps to strengthen national security, stimulates economic development and opens up new prospects for the integration of Ukraine into the European socio-economic space.

Key words: migration, European Union, politics, migration policy, implementation of state migration policy, migration processes.

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку міжнародних відносин вирізняється активними міграційними процесами, що охоплюють практично весь світ. Європейський Союз, як один із провідних центрів економічного розвитку та політичної стабільності, залишається ключовим напрямом міграційних потоків на глобальному рівні. Це спричинило створення багаторівневої системи правового й інституційного регулювання, яка поєднує захист прав людини з гарантуванням безпеки країн-членів. Для України формування ефективної міграційної політики державного рівня має надзвичайно важливе значення. З одного боку, це обумовлено масовими вну-

трішніми і зовнішніми міграційними переміщеннями внаслідок військової агресії російської федерації. З іншого – продиктовано стратегічним курсом України на інтеграцію до Європейського Союзу. В цьому контексті дослідження та впровадження європейських підходів є не лише актуальним науковим завданням, але й важливою державною необхідністю.

Отже, як зазначає Пуйо Г., Європейський Союз є унікальним інтеграційним проєктом, що відіграє важливу роль у сучасному міжнародному середовищі. Однак з активізацією та поглибленням інтеграційних процесів перед ЄС постали нові виклики глобалізації, зокрема вплив між-

народної міграції. У відповідь на це багато держав-членів ЄС почали запроваджувати односторонні заходи, які проявляються у досить жорстких правилах національного міграційного законодавства [1, с. 253].

Міграційна політика є складною та багатогранною системою, яка покликана регулювати переміщення людей усередині країни. Її основою є сукупність встановлених на державному рівні правил, норм, методів та законів. Особливістю такої системи є її унікальність для кожної країни: законодавчі аспекти міграційної політики залежать від специфічних умов і потреб держави. Наприклад, деякі країни активно укладають трудові угоди з іншими державами, тим самим сприяючи спрощенню процесу натуралізації, тоді як інші можуть навіть відмовляти в туристичних візах через наявність політичних, релігійних чи територіальних конфліктів. Ця політика є динамічною і постійно змінюється у відповідь на виклики сучасності: карантинні обмеження, війни, природні катаклізми, економічні кризи чи, навпаки, високий рівень життя й економічний розвиток. Хоча деталі можуть відрізнятися, базові задачі міграційної політики залишаються спільними для всіх країн. Серед них – контроль над кордонами та переміщенням іноземців, облік їх перебування та діяльності, а також імміграційна легалізація [2, с. 13-14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження проблеми міграції в контексті європейської інтеграції України зумовлена як сучасними глобальними тенденціями, так і внутрішніми викликами, що виникли внаслідок військової агресії російської федерації. В останні роки значну увагу науковців привертає питання формування спільної міграційної політики Європейського Союзу та її вплив на держави-члени й партнерські країни. Вивчення Європейського досвіду формування міграційної політики та його значення для України в умовах воєнної агресії були предметом наукових досліджень Була С., Зіненко М., Малиновська О., Краєвська О., Родіонова І., Пуйо Г., Чернікова О. та інших провідних науковців. Однак низка аспектів досліджуваної проблеми потребує додаткового опрацювання.

Мета статті. Проаналізувати сучасні тенденції та основні аспекти формування міграційної політики Європейського Союзу, оцінити її вплив на Україну, а також визначити шляхи використання європейського досвіду для адаптації національної міграційної політики. Особливу увагу приділити умовам, пов'язаним із воєнною агресією та процесами інтеграції України до європейської спільноти.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає Чайковський Ю., Харитонов Р., Європейський Союз сьогодні має спільну міграційну політику, яка відіграє ключову роль як у регулюванні міграційних потоків, так і в забезпеченні стабільності його існування в довгостроковій перспективі. Зокрема, вихід Великобританії з ЄС частково був спричинений розбіжностями щодо спільного підходу країн-членів до питань міграції. Міграційні кризи та збої дедалі частіше супроводжують процеси глобалізації, виступаючи наслідком реалізації людськими правами на свободу пересування і вибір місця проживання. Проблема імміграції, особливо нелегальної, залишається надзвичайно чутливою й політизованою темою в багатьох європейських країнах і з початку процесу інтеграції тісно переплітається з питаннями безпеки. Проте нинішня міграційна політика не враховує важливих демографічних викликів для економіки ЄС, зокрема старіння населення і потреби в робочій силі, які стають все більш актуальними для сталого розвитку Союзу [3, с. 139].

Міграційна політика Європейського Союзу має значний вплив на Україну з кількох причин. По-перше, з моменту здобуття незалежності наша країна стала невід'ємною частиною європейської міграційної системи. Левова частка транскордонних переміщень україн-

ських громадян відбувається саме до країн ЄС, зокрема для туризму, навчання чи працевлаштування. По-друге, прагнення України до євроінтеграції вимагають адаптації національного законодавства та управлінських практик до європейських стандартів, включно із нормами регулювання міграційних процесів [4, с. 93].

Слід зазначити, що поняття спільної міграційної політики Європейського Союзу є відносно новим, адже донедавна ця сфера залишалася виключною компетенцією національних урядів країн-членів. Однак розвиток міграційних процесів і щорічне зростання потоків мігрантів у межах ЄС спричинили дедалі більше занепокоєння, що обумовило необхідність запровадження узгоджених заходів і формування єдиної міграційної політики на наднаціональному рівні. Основна мета такої політики полягає у доповненні національних підходів, налагодженні співпраці між державами-членами, зміцненні позицій ЄС та забезпеченні захисту європейського простору від надмірного напливу мігрантів. Проблема міграції посідає чільне місце в діяльності ЄС ще з моменту створення Європейського Співтовариства, яке згодом трансформувалося в ЄС у процесі європейської інтеграції. Інтеграція постійно рухається вперед, охоплюючи дедалі більше сфер діяльності. ЄС як багаторівнева і багатогранна структура поєднує різноманітні аспекти політичного та соціально-економічного життя країн-членів через спільні політики, що враховують їхні потреби та інтереси. Механізм спільних заходів дозволяє комплексно вирішувати ключові питання для досягнення визначених цілей. У контексті цього процесу особливе значення має питання руху осіб, яке, враховуючи зростання міграційних потоків на європейському континенті, стало предметом узгоджених політичних рішень. Це включає як внутрішню ситуацію всередині ЄС, так і його відносини з третіми країнами у сфері міграції. Інтеграція також мала різний вплив на міграційну активність громадян країн-членів і іноземців, при цьому внутрішня міграція в межах ЄС виявилася менш масштабною порівняно з зовнішнім потоком мігрантів [5, с. 144].

З виходом України на західноєвропейський соціально-економічний простір дедалі важливішою стає її інтеграція в Європу, яка ставить перед країною нові завдання, що потребують активної участі в їх вирішенні. У сучасному глобальному політичному та соціально-економічному розвитку яскраво виділяється тенденція до активізації інтеграційних процесів, особливо в європейському регіоні. Навіть ті держави, що не входять до складу інтеграційних об'єднань, знають значного впливу цих процесів. Це відкриває для України нові перспективи співпраці, водночас створюючи нові виклики. Одна з таких проблем – міграція, що є однією з основних ознак сучасної епохи. Вона має як позитивні, так і негативні наслідки для економіки та соціальної сфери. Зокрема, трудова міграція в Україні часто характеризується як «відплив мізків», спричинений розривом між високим рівнем компетенцій працівників і невідповідністю їхніх посад за кордоном. Лише небагатьом вдається знайти роботу, що відповідає їхній кваліфікації. Натомість більшість мігрантів, незалежно від рівня освіти, змушені виконувати низькокваліфіковану працю [6, с. 179].

Україна, як і багато інших країн світу, стикається з викликами, пов'язаними з міжнародною міграцією. З початку 1990-х років, після відкриття кордонів колишнього СРСР, характер і масштаби міграційних процесів зазнали суттєвих змін. У подальшому держава активно інтегрувалась у глобальні міграційні тренди. Останні події на світовій арені демонструють важливість цієї проблеми та вимагають оперативного правового реагування на нові виклики, що виникають у сфері міграції. Норми міжнародного права відіграють ключову роль у регулюванні міграційних процесів, а їхнє закріплення в українському законодавстві забезпечується згідно з Конституцією

України. Україна зробила важливі кроки на цьому шляху: у 1997 році ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, у 2002 році приєдналася до Протоколу щодо статусу біженців та Конвенції ООН про статус біженців, а у 2007 році ратифікувала Європейську Конвенцію про правовий статус трудящих-мігрантів. Окрім цього, країна є учасницею низки документів Міжнародної організації праці, а також Конвенції щодо статусу апатридів і Конвенції про скорочення без громадянства. Ці міжнародні договори формують основу так званої «міжнародної хартії з міграції», яка служить нормативно-правовою базою для захисту прав мігрантів. Вони забезпечують фундамент для міжнародного співробітництва щодо регулювання міграційних процесів та слугують орієнтиром під час розробки національної міграційної політики відповідно до міжнародних стандартів [7, с. 153].

Слід відмітити, що формування міграційної політики Європейського Союзу триває вже понад двадцять років. За цей період були ухвалені ключові документи, які стали основою правової бази цієї політики: Шенгенські угоди, Договір про Європейський Союз, Амстердамський договір, Лісабонський договір, а також Пакт імміграції та надання притулку. Завдяки цим документам та іншим нормативним актам Європейський Союз регулює питання міграції на законодавчому рівні, дотримуючись основних прав і свобод кожного громадянина. Однак ліберальний підхід, який закладений майже у всіх угодах, стимулює зростання потоків мігрантів і стає причиною міграційних криз. Подолання нової кризи, що почалася на початку 2022 року, потребує комплексного вирішення проблем міграційної політики. Серед ключових викликів: зростання масштабів нелегальної міграції, небезпека підвищення рівня організованої злочинності, конфлікти між країнами, що прагнуть обмежити доступ для мігрантів, і тими, що готові продовжувати їх приймати. До цього додаються такі проблеми, як недовіра системи розподілу мігрантів із країн так званого «першого в'їзду», «відтиснення» мігрантів на кордонах Балканського маршруту та можливий негативний вплив на культурну сферу країн ЄС. Для подолання цих проблем необхідне запровадження низки суттєвих заходів. Серед них: розробка нормативно-правових документів для обмеження міграційних потоків на загальноєвропейському рівні, уніфікація міграційного законодавства ЄС із національним законодавством країн-членів, ухвалення законодавчих актів із новими підходами до відповідальності й солідарності у міграційній політиці як «країн першого в'їзду», так і решти країн ЄС. Окрім цього, потрібна додаткова підтримка країнам Західних Балкан для захисту їхніх кордонів, налагодження співпраці з державами походження мігрантів і створення інституту кураторства для більш ефективного реагування на міграційні виклики [8].

Міграція сьогодні відіграє ключову роль у розвитку світової економіки, впливаючи на демографічну ситуацію, соціальні стандарти та політичні процеси як усередині держав, так і на міжнародному рівні. Особливе значення вона має для країн Європейського Союзу. За статистичними даними, близько 52% усіх міжнародних мігрантів сконцентровано у десяти країнах, серед яких такі, як Німеччина, Франція, Велика Британія та Іспанія. Згідно з дослідженнями професора А. Грубінка, одного з провідних експертів у сфері міжнародного права та відносин, понад третью загального приросту населення ЄС з початку третього тисячоліття забезпечується саме завдяки міграції. До основних факторів, які визначають сучасну конфігурацію міграційних процесів у Європі, належать кілька важливих аспектів. Перш за все, це старіння місцевого населення та потреба залучати трудові ресурси з третіх країн. Крім того, країни ЄС мають унікальні організаційно-економічні принципи, засновані на свободі пере-

міщення товарів, послуг, людей і капіталу, а також спільний кордон і єдиний митний та валютний простір. Єдина міграційна політика ЄС за принципом «відкритих дверей» хоч і демонструє деякі соціальні відмінності між країнами, залишається привабливою для багатьох потенційних мігрантів. Протягом десятиліть міграційні тенденції у країнах ЄС зберігають закономірності, сформульовані Ернстом Равенштайном в рамках його «законів міграції». Такі закони передбачають, що основною причиною міграції є економічні фактори, причому більшість мігрантів належать до категорії трудової мобільності. Більшість переселенців переїжджає на короткі відстані, наприклад із країн Північної Африки, Молдови чи України. Ті ж, хто долає великі дистанції, зазвичай направляються до великих промислових і торгових центрів. Крім того, трудова міграція в основному орієнтована на середньо- та довгострокові перспективи. Останнім часом значним каталізатором міграційної хвилі до країн ЄС стали події збройної агресії з боку Росії проти України. Через військові дії мільйони українців були змушені покинути свою країну, отримуючи в Євросоюзі статус мігрантів та адаптуючись до нових умов життя [9, с. 300].

Через військову агресію Росії проти України мільйони людей втекли від війни, шукаючи притулку в країнах Європейського Союзу. ЄС повністю солідарний з Україною і її народом. У відповідь на агресію Росії ЄС продемонстрував єдність і силу та надав Україні скоординовану гуманітарну, політичну, фінансову й матеріальну підтримку. Вжито, зокрема, конкретні заходи щодо надання допомоги біженцям з України, а саме: тимчасовий механізм захисту для українців у ЄС, гуманітарна допомога внутрішньо переміщеним особам в Україні, підтримка цивільного захисту України, країн, які приймають біженців (Чехія, Польща, Словаччина і Республіка Молдова), а також Агентства ООН у справах біженців, фінансова й технічна підтримка держав-членів, які приймають біженців, підтримка прикордонного контролю для країн ЄС, які приймають біженців [10, с. 157].

Слід зазначити, що вперше у своїй історії ЄС активував Директиву про тимчасовий захист, що забезпечує правову основу для врегулювання масового напливу переселенців. У той же час Європейська комісія негайно розпочала співпрацю із країнами-членами союзу, координуючи зусилля з оцінки ситуації на місцях і запобігання торгівлі людьми. 20 грудня 2023 року лідери ЄС досягли угоди щодо впровадження нової комплексної системи управління потоками нерегулярних мігрантів та шукачів притулку всередині блоку. Мета цієї угоди полягає у справедливому розподілі обов'язків між країнами-членами, що дозволить створити більш солідарну основу для вирішення міграційних викликів. Так званий Пакт щодо міграції та притулку вже назвали «проривним» і «історичним». Однак сучасна міграційна криза в ЄС може мати багатосторонні наслідки для країн-членів, одним із яких є потенційне зростання рівня злочинності. З 18 лютого 2024 року в ЄС запроваджується нова система інформації та авторизації для максимально ефективного контролю за в'їздом осіб, що можуть становити загрозу громадському порядку [11, с. 171].

Директива тимчасового захисту забезпечила українцям, які рятуються від російської агресії, право легально перебувати на території Європейського Союзу та отримувати базові соціальні послуги, зокрема медичну допомогу, освіту і право на працевлаштування. Відповідно до цієї директиви, громадяни України, що покинули країну починаючи з 24 лютого 2022 року, можуть скористатися режимом тимчасового захисту. Такий спосіб підтримки створений ЄС як особлива форма допомоги для українців, які через війну були змушені залишити свої домівки. Механізм тимчасового захисту був запущений у березні 2022 року у відповідь на масштабний приплив біженців

з України. Цей статус дозволяє легально знаходитися в країнах ЄС, працювати, навчатися та отримувати доступ до соціальних послуг. Українцям забезпечуються спрощені умови для отримання притулку, включаючи право на житло, доступ до медичних послуг та освіти, а також можливість працевлаштування. Для оформлення тимчасового захисту потрібно звернутися до місцевих органів влади із відповідною заявою. Як свідчить практика, процедура отримання такого статусу в багатьох європейських країнах займає від кількох днів до двох тижнів [10, с. 157].

Як вже зазначалось, широкомасштабна військова агресія російської федерації проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, спричинила одну з найбільших гуманітарних криз у світі з часів Другої світової війни. Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на травень 2023 року близько 8 мільйонів українців стали внутрішньо переміщеними особами в межах країни, а понад 7,9 мільйона виїхали за кордон у пошуках безпеки. Ця безпрецедентна ситуація ставить величезні виклики перед міграційною політикою України та країн, які приймають українських біженців [12].

Висновок. Міграційні процеси сьогодні відіграють значну роль у формуванні сучасного міжнародного серед-

овища, впливаючи на економічну, соціальну та політичну стабільність країн. Європейський Союз слугує прикладом багаторівневої системи управління міграцією, яка органічно поєднує захист прав людини із забезпеченням безпеки своїх країн-членів. Практичний досвід ЄС підкреслює важливість комплексного підходу та узгоджених заходів на наднаціональному рівні для ефективного регулювання міграційних потоків і сприяння сталому розвитку. Для України, особливо в умовах воєнної агресії та прагнення до інтеграції в європейське співтовариство, актуальним є застосування європейських підходів у розробці національної міграційної політики. Включення міжнародних стандартів та норм, адаптація законодавчої бази до практик ЄС, а також раціональне управління трудовою й гуманітарною міграцією набувають статусу ключових елементів державної стратегії. Таким чином, аналіз і впровадження європейського досвіду у сфері міграційної політики стають не лише предметом наукових досліджень, але й важливим державним пріоритетом. Це сприяє посиленню національної безпеки, стимулює економічний розвиток та відкриває нові перспективи для інтеграції України у європейський соціально-економічний простір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пуйо Г.І. Етапи формування спільної міграційної політики країн-членів ЄС. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2014. Випуск 8. С. 252-256.
2. Була С.П., Зіненко М.О. Процес уніфікації спільної міграційної політики Європейського союзу. *Регіональні студії*. 2020. №23. С. 13-18.
3. Чайковський Ю., Харитонов Р. Формування міграційної політики європейського союзу та її зв'язок з політикою безпеки. *Університетські наукові записки*, 2021, № 6 (84), С. 138-151.
4. Малиновська О. А. Сучасний розвиток міграційної політики єс та міграційні перспективи України. *Демографія та соціальна економіка*. 2021, № 2 (44). С. 92-109.
5. Краєвська О.А. Міграційна політика Європейського союзу: політико-правовий аспект. *Грані*. № 5 (79) вересень – жовтень '2011. С.143-147.
6. Родіонова І. В. Пристосування міграційної політики України до вимог ЄС. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 4. Том 1. С. 179-182.
7. Чернікова О. С. Деякі питання формування сучасних міграційно-правових відносин. *Право та державне управління*. 2024 р., № 3. С. 151–158.
8. Курилюк Ю.Б., Родінова Н.Л., Овчар П.А. Проблеми та перспективи міграційної політики ЄС. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск № 46. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2047/1976>.
9. Дручек О.В., Яра О.С., Глобенко І.О. Міграційні процеси та міграційна політика у державах-членах ЄС: історія, сучасні тенденції правового регулювання. *Право та державне управління*. 2024 р., № 2. С. 299-307.
10. Черній Ю.Л. Тимчасовий захист громадян України в ЄС у контексті світових міграційних процесів та війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Серія ПРАВО. Випуск 88: частина 4. С. 153-160.
11. Мельник Ю.П. Міграційна політика ЄС в контексті військових дій в Україні та світі. *Науковий журнал «Політикус»*. Випуск 1. 2024. С. 169-173.
12. Грицишена З. О. Виклики для державної міграційної політики в умовах військової агресії. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/4412/4447>.